

американської авторки саме ця "третя культура", вибудований Лахірі "інтратекст алюзій на постать і художній світ Миколи Гоголя, слугує медіатором для подолання протагоністом роману культурної роздвоєності, сприяє внутрішній гармонізації гетерогенних складових ідентичності" [2, с.6]. Звичайно, для читачів так само очевидна певна умовність такого примирення: адже на останній сторінці роману Гоголь Гангулі лише "починає читати" Гоголя, – динаміка ж гетерогенних складових ідентичності у сповненому конфліктів сучасному світі непередбачувана, а комбінації тих складових множинні. І все ж завдяки поліфункціональності прецедентного імені "Гоголь" роман "Тезко" Джумпи Лахірі долучається до тих творів американського пост-постмодернізму, що спрямовані на відтворення духовних цінностей, особливі тих, що виражені у Слові.

1. Андрійченко Н.М. Онрія у творах М. Гоголя та Е.А. По: психоаналіз та архетипологія / Н.М. Андрійченко // Літературознавчі студії. Зб. наук. праць. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго – 2004. – Вип. 11. – С. 9-14. 2. Висоцька Н.О. Гоголь Гангулі з Нью-Йорку: ім'я як локус зустрічі культур в етнічно-маркованому тексті / Н.О. Висоцька // Наукові праці. Наук.-метод. журнал. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили – 2006. – Том 59. –

Вип. 46. – С.6-10. 3. Горенко О. П. Категорія жажливого у творчості Е.А. По та М.В. Гоголя / О.П. Горенко // Пригодій С.М., Горенко О.П. Американський романтизм. Полікритика. – К.:Либідь. – 2006. – С.208-222. 4. Горенко О. П. Антропонімічний вимір американського романтизму / Олена Павлівна Горенко. – К.: КНУ ім. Т.Шевченка, 2008. – 312 с. 5. Зверев А.М. Русская классика и становление реализма в литературе США / А.М. Зверев // Мировое значение русской литературы XIX века / Отв.ред. В.Р. Щербина. – М.: Наука. – 1987. – С.368-392. 6. Морозова Т.Л. Гоголь и литература США / Т.Л. Морозова // Гоголь и мировая литература / Отв.ред. Ю.В. Манн. – М.: Наука. – 1988. – С.157-187. 7. Нахимова Е.А. Прецедентные имена, восходящие к текстам Н.В. Гоголя, в современной коммуникации / Е.А. Нахимова // Политическая лингвистика. – Екатеринбург – 2007. – Вып.3(23). – С. 143-148. 8. Саксена, Р./ Ранжана Саксена. Интервью П. Басинского// Рос.газета. – 2008. – 4.02. 9. Сохряков Ю.И. Русская классика в литературном процессе США XX века / Юрий Иванович Сохряков. – М.: Высш. школа. – 1988. – 112 с. 10. Эпштейн М. О значении детали в структуре образа ("Переписчики" у Гоголя и Достоевского) / М. Эпштейн // Вопросы литературы. – 1984. – № 12. – С. 134-145. 11. Jhumpa Lahiri on her Debut Novel // <http://hinduism.about.com/library/weekly/extra/bl-jhumpainterview.htm> – перевірено 2.04.2009. 12. Lahiri J. The Namesake/ Jhumpa Lahiri. – Boston-N.Y.: Houghton Mifflin. – 2003. – 291 p. 13. Lahiri J. My Two Lives / Jhumpa Lahiri // Newsweek. – 2006. – March 6. 14. Metcalf S. Out of the Overcoat / Stephen Metcalf // The New York Times – 2003. – Sept.28. 15. Myerson J. What's in a name? / Julie Myerson // The guardian. – 2004. – Jan.17.

Надійшла до редколегії 20.05.10

Л. Мірошніченко, доц.

ТИПОЛОГІЯ НАРАТОРІВ У ПІЗНІХ РОМАНАХ ВІЛЬЯМА ГОЛДІНґА

У статті подається аналіз типології нараторів у романах морської трилогії Вільяма Голдінґа "До краю землі". Висновок, що інтрадієгетичний наратор, до того ж гомодієгетичний, є в цілому більш схильним до помилок, ніж екстрадієгетичний, бо сам є героєм вигаданого світу. Діалогічний наратор уможливує більшу остаточну обізнаність.
Ключові слова: інтрадієгетичний наратор, екстрадієгетичний наратор, типологія, Вільям Голдінґ.

В статтю, котраєтьє содержит анализ типологии нараторов в романах морской трилогии Вильяма Голдинга "К краю земли", делается вывод о том, что интрадиегетический наратор, к тому же гомодиегетический, более склонен к ошибкам, чем экстрадиегетический, поскольку сам является героем вымышленного мира. Диалогический наратор делает возможной большую конечную осведомленность
Ключевые слова: интрадиегетический наратор, экстрадиегетический наратор, типология, Вильям Голдинг.

The article deals with the typology of narrators in William Golding's To the end of the Earth trilogy, concluding that an intradiegetic narrator, being also homodiegetic, is in general more fallible than an extradiegetic one. On the other hand, put together the narrations of such narrators complement one another.

Key words: intradiegetic narrator, extradiegetic narrator, typology, William Golding.

За Сеймором Четменом [3, с. 151], у художній комунікації беруть участь шестеро учасників: real author (реальний автор) → implied author (прихований автор) → narrator (наратор) → narratee (наратація) → implied reader (прихований читач) → real reader (реальний читач). У тексті, щоправда, реального автора та реального читача деякі теоретики нараторології (W. Booth, W. Iser) замінюють на прихованого автора та прихованого читача. Прихований автор – це антропоморфна єдність, що її переважно визначають як друге Я автора, він позбавлений прямих засобів комунікації. Ця ж логіка наділяє прихованого автора силою "керуючої свідомості" тексту як одного цілого. У той же час реальний автор та прихований пов'язані між собою складними стосунками, у тому числі психологічними. Якщо реальний автор змінний у своїх поглядах, то прихований автор реального твору є сталою сутністю.

У ланцюжку Четмена для нас пріоритетним у межах цього дослідження є наратор – той, хто розповідає. Четмен вводить дихотомію "присутнього" та "відсутнього" нараторів, хоча більш продуктивною нам видається типологія Рімон-Кенан [5], котра (з відчутною опорою на Женетта) розрізняє нараторів за такими критеріями: рівень нарації, до якого належить наратор, участь у наратованих подіях, ступінь усвідомлення своєї функції у тексті.

Об'єктом аналізу є пізні романи Вільяма Голдінґа – "Ритуали плавання" (1980) (РП), "Близьке сусідство" (1987) (БС), "Вогонь там унизу" (1989) (ВТУ), разом вони утворюють морську трилогію. І хоч творчість британ-

ця зсередини 50-х років вирізнялася характерною стабільністю інтересів – антропологічні, онтологічні, теологічні та інші проблеми, то у 80-х Голдінґ – письменник доволі консервативний та стриманий до радикальних ревізій, хай і, на перший погляд, продуктивних – запропонував читачам нові горизонти пошуку. Нобеліант, "фронтмен" британської літератури впродовж майже фронтліття, безумовний класик пише великий за обсягом, у майже 1000 сторінок твір – з великою кількістю персонажів, колізій – аби з'ясувати якими є стосунки між внутрішнім та зовнішнім світом людини. Наполегливо акумулюючи у художньому творі деталі, як того вимагав канонічний реалізм (а саме з цією традицією, зокрема, асоціюють доробок письменника), щоб переконати читача у "реальності" уявного світу, у романах морської трилогії автор ставить нове завдання – актуалізувати потенціал "обмежень оповіді". Здійснити задумане у найбільш ефективний спосіб дозволяє обрана ним епістолярно-щоденникова форма, яка передбачає наявність свідомого наратора та його нарацію.

У першому романі трилогії два наратори – Телбот та Коллі. Обидва на великому кораблі "Британія" разом з іншими пасажирами здійснюють тривалу мандрівку з Англії до однієї з її колоній – Антиподів. І Телбот і Коллі ведуть щоденники, під різним кутом зору розповідаючи про події на кораблі. Є у романі ще один наратор – капітан Андерсен, та його перспектива подій є суто формальною, згідно з регламентом він веде корабельний журнал. Час, коли відбуваються події, – це епоха наполеонівських воєн. І в цих романах Голдінґ досліджує

культурологічну традицію британців, котра з часів Відродження сформувала особливу національну ідентичність англійців, йдеться, зокрема, про ідею цивілізаційного місіонерства та класової свідомості. Про те, що палуби корабля вкриті демаркаційними лініями, які поділяють людей за ознакою їхнього походження, головний наратор – Телбот – повідомляє ще на початку. За кожним класом закріплені визначені простір. У художньому творі соціальна сегрегація переростає у психологічну драму. Телбот – аристократ, сноб, колоніаліст; Джеймс Коллі – священик, за походженням із селян, просунувся по класовій драбині, але закріпитись на новому місці не зміг. Капітан Андерсен – байстрюк, незаконнонароджений син англійського лорда, і поява на борту Коллі дратує його з двох причин – людина в ярасі, як жінка на кораблі, не віщує нічого доброго, а головне низьке класове походження пастора є постійним нагадуванням про його власне.

Міфологема обмеженого простору вкотре працює на прискорену драматизацію життя персонажів; за певних обставин Коллі стає безсилим парвеню, об'єктом глузу, і врешті-решт, коли під час морського ритуалу перетину екватора напивається і вдається до безчестя – перетворюється на "цапа відбувайла", без вини винуватого. Для безпосередніх "глядачів" те, що відбувається з Коллі, – очевидний фарс, для читача ж – трагедія. Після ганебних подій Коллі несподівано помирає. Хоч би як аrogантний Телбот не хотів з'ясувати причини смерті священика, але йому доведеться це робити – знову ж таки через обмеженість простору. Таким чином нарація перетворюється на пошук спершу витоків людської смерті, далі власної ідентичності.

Наратор-протагоніст Телбот розпочинає мандрівку, а разом з нею і свою оповідь, закінчується мандрівка – закінчується оповідь. Згідно з класифікацією нараторів Женетта, наратор морської трилогії є інтрадієгетичним та гомодієгетичним. Він починає з того, що скрупульозно, деталь за деталлю вибудовує колективний портрет мешканців "дерев'яного світу", супроводжуючи описи іронічними коментарями про кожного з них. А головне Телбот фіксує перипетії дня, створюючи такий собі "кадастр" подій. Згодом з'ясовується, що записи він робить на прохання хрещеного батька, котрий наставляв його перед відплиттям розповідати про все, не оминаючи деталей. Нарація Телбота у РП відноситься до третього типу за класифікацією Женетта – симультанна з подіями, про які йдеться. Така оповідь зазвичай відстає від життя, по-перше, і, по-друге, життя виявляється чимось більшим за оповідь. Тому, що більше наратор записує, то більше він не встигає, поки врешті-решт написання стає неможливим.

Коли Телбот завзято мережить папір – його думка борсається у щільному колі фактів. Він намагається їх упорядковувати, нумеруючи записи, але вже на шостий день подорожі цілковито втрачає точний лік днів і заплутується у подіях, які не встиг зафіксувати. "Обставини, – скаржиться він, – заважають чіткості викладу" [4, с. 11]. Наратор втрачає контроль над дійсністю, що позначається у тексті формальними ознаками. Спроби послідовно відтворити події такі ж недолугі, як і позначки, що передують його записам у щоденнику: (1), (2), (3), (4), (5), (X), (12), (17), (?), (23), (27), (30), (Y), Zeta, (Z), (50), (51), Alpha, (60), (61), Beta, Gamma, Colley's Letter.

"Я не можу описати кожну мить своєї мандрівки. Зрештою, Ви не очікуєте цього від мене! Я починаю усвідомлювати обмеженість щоденника, на який мені, до того ж, бракує часу" [4, с. 28], – бідкається він. Спершу така невправність спантеличує педанта Телбота, згодом свою незграбну ретельність він унаочнить ма-

тематично: "Я не можу занотувати навіть десятої частини того, що відбувається протягом дня!" [4, с. 28]. Життя таки стає більшим за оповідь. Річардсонівська скрупульозність у передачі найменших порухів душі його героїні не є переконаливою для самого Телбота, бо справа не у фіксації, а в художньому доборі. "Я втратив довіру до ретельності викладу пані Памелою кожної зміни в її розрахованому опорі наступам господаря!.. Мені здається, писати – що пити. Слід учитися контролювати себе" [4, с. 29].

Чимдалі його записи коротшають, і десь на 20-й день нагадують короткі нотатки. І хоч наратору вдається зберегти в цілому хронологію подій, його загальна обізнаність руйнується. Вряди-годи важко зрозуміти про що йдеться. Втрата контролю над оповіддю корелюється з втратою контролю над подіями. Чи навчиться Телбот контролювати себе і вибирати що слід фіксувати – це питання двох наступних романів. Нараторове Я, котре на початку нарації визначало себе як центр репрезентації, з втратою контролю, відступає на периферію, поступаючись іншим голосам і збільшуючи модальну дистанцію між історією та оповіддю.

То наскільки надійним є наратор Телбот? Як читач може знати – надійний наратор чи ні? Рімон-Кенан слушно зауважує, що легше визначити ознаки ненадійності чи недостовірності, тоді достовірність можна визначити від зворотного. Основними джерелами ненадійності вона називає такі: обмеженість знань наратора, його безпосередня причетність, проблематична система цінностей. За всіма згаданими ознаками нарація Телбота є ненадійною. Зауважимо, що на заваді загальній обізнаності Телбота стоять і фактори, пов'язані з особливою ситуацією – ситуацією на морі. Телбот не розуміє мову матросів, котрі спілкуються на морському жаргоні, їхніх витівок, ритуалів. І фізичний стан наратора-мандрівника є незадовільним, що заважає йому бути повсякчас у центрі подій. Адже постійний дискомфорт через хитавицю, спеку та підвищену вологість, або ж, за його словами, "тропічне божевілля", виснажують, вводять у ступор і змушують вдатися до сильних снодійних. Як наслідок, у нарації з'являються "порожні місця", "часові лакуни". І коли події корабля "омінають" його, аби надолужити він змушений покладатися на знання інших пасажирів. Найдраматичніша подія трапляється теж без нього. Про те, що священик вкоїв нечуване, він дізнався випадково із розмови Тейлора та пана Камбершама. Коли ж на власні очі побачив Коллі – смішного, трагічного і щасливого водночас, не заглиблюючись у суть справи, пояснив все не інакше, як театральним видовищем та впливом алкоголю. Смерть не стане найважливішою подією у оповіді Телбота. Система цінностей Телбота завадить роз'яснити події, що так стрімко розгортаються на кораблі "Британія". Здавалося б, класова приналежність Телбота делегує йому винятковий статус найбільш шанованої та найвпливовішої особи на кораблі, а відтак більшу свободу дій, та вона не лише не підвищує ступінь його обізнаності, а навпаки – шкодить.

Другий наратор у РП – пастор Коллі. Нарація Коллі відноситься до четвертого типу нарації, т.зв. "включеної нарації" (intercalated narration), вона вставлена в межі іншої нарації і справляє ефект "а ось як насправді все було". Коллі пише листа, який формально більш доречно було б назвати щоденником. Він значно менший за обсягом, ніж Телботів – становить четверту частину оповіді. Лист розповідає про те, що сталося у недалекому минулому та "запускає" події найближчого майбутнього. Він має адресата – близьку людину, вочевидь єдину із родини, – сестру, котра мешкає в Англії. Наяв-

ність адресата задає широкий, емоційний тон оповіді. Його зауваження щодо інших пасажирів корабля просякнуті християнським пафосом, побожна людина він повсякчас покладається на волю Богу. І якщо нарація Телбота уточнює світ "вширину" (по горизонталі), то нарація Коллі – інтроспективна за своїм характером – уточнює світ "вглибину" (по вертикалі). Він і себе мислить через інших. Коллі розповідає про ті події, що сталися до прикритої церемонії перетину екватора та після неї. Така нарація, хоч і повторює те, що читачеві вже відомо із записів Телбота, та все ж передає інше бачення і заповнює прогалини, найважливіша з яких – причини майбутнього самогубства. Вони для Телбота були не відомі. Метадідгетична нарація Коллі відтворює втрачену правду, компенсує непослідовність оповіді головного наратора. Вивляється, Коллі перетнув демаркаційну лінію, порушив морський закон про недоторканність капітанського простору та щиро виявив пристрасні почуття до матроса Біллі Роджерса. А у кульмінаційний момент ритуалу перетину несамовито вигукнув "Радість! Радість! Радість!", згодом напившись, публічно випорожнивсь.

Наративи Телбота та Коллі у романі є різноспрямованими. Якщо нарація Телбота фіксує зовнішні причини кончини пастора, то нарація Коллі – експлікує внутрішні. Оповідь Коллі відкриває таємницю: він помер через сором. Кожен окремо наратори не утворюють остаточної обізнаності (авторитету) стосовно подій, про які розповідають, а це делегує обом взаємну залежність та взаємну важливість.

Логічно постає питання про стосунки між нараторами твору та іншим учасником художньої комунікації – прихованим автором. Якщо наратор визначається як оповідний "голос" тексту, то прихований автор – навпаки, безголосий, мовчазний. Прихований автор – побудова, зібрана читачем з усіх компонентів тексту. Прихований автор "Ритуалів плавання" вибудовує діалогічну перспективу. Зрештою, і реальний автор завжди акцентував поліфонію як запоруку вірного шляху. Для іронічного Голдінґа будь-яка система через свою односпрямованість є хибною. Він не приставав на жодну з догматичних систем ХХ ст. У збірці есе "Рухомі мішені" – програмна теза: "Маркс, Дарвін і Фройд – найбільш руйнівні зануди західного світу". Емансипація від уста-

лених світоглядних парадигм "західного світу" вимагала власного шляху, цей шлях автор закладав у побудову кожного свого твору.

У двох наступних романах трилогії змінюється тип нарації, бо змінюється сам наратор. Модифікується парадигма характерних рис наратора Телбота: на зміну надмірній амбітності, переконаності у безумовності "вродженої" логіки, апології "здорового глузду" у дусі Просвітництва приходять сентиментальність, майже Вертерівська емоційність, розширюється соціальна свідомість наратора, що безпосередньо корелюється із зміною наратора. У РП ним є хрещений батько, особа привілейована, котра незримо впливає і на хід подій і на нарацію, у БС наратором є оповідач, у ВТУ – спешу вузьке коло осіб, згодом "масовий" читач. Стосунки між наратором та наратором змінні, а якість формальних змін виповерхнює еволюцію власне оповідача, що рухається у бік демократизації нарації, орієнтується на чимраз більшу аудиторію. Зміна наратора актуалізує й інший зсув – зростання усвідомлення себе як наратора-автора. У БС та ВТУ змінюються манера, техніка, наратор стає досвідченішим.

Отже, інтрадідгетичний наратор, надто коли він ще й гомодідгетичний, є в цілому більш схильним до помилок, ніж екстрадідгетичний, бо сам є героєм вигаданого світу. Відтак, обмеженість знань, безпосередня участь у подіях, проблематична система цінностей результують у високому ступені ненадійності. У той же час діалогічний наратив уможлиблює більшу остаточну обізнаність стосовно подій, про які розповідають.

Вибрана нами методологія аналізу цікава, але залишає поза увагою широке семантичне поле. Важко не погодитись із російською дослідницею Т.Г. Струковою, котра, в свою чергу, суголосить висновуванням західних дослідників, передовсім британських, що спадок Голдінґа чинить опір будь-яким формалізованим структурам. А відтак обрана нами цього разу методологія є ефективною та все ж однією з багатьох можливих.

1. Женетт. Фигуры: В 2 т. М., 1998. 2. Наратологічний словник. За ред. О. Ткачука. Тернопіль, 2002. 3. Chatman S. Story and Discourse. N.Y. 1978. 4. Golding W. Rites of Passage. L., 1980. 5. Rimmon-Kenan Sh. Narrative Fiction: Contemporary Poetics. L., 1986.

Надійшла до редколегії 20.05.10

Ю. Матасова, канд. філол. наук

ПСИХОАНАЛІЗ ТА АРХЕТИПІКА ОПОВІДАННЯ Е. ВОРТОН 'THE DILETTANTE'

У даній розвідці у річищі психоаналітичного та архетипного прочитання розглянуто оповідання Е. Вортон "The Dilettante". Результати дослідження підтверджують наявність архетипного "двійництва" образів місис Вервейн та Рут Гейнор, нарцисичну спрямованість головного героя твору, а також обертання тексту навколо опозицій "зроблене-природне", "згнічене-зреалізоване", "мистецтво-життя", що своєю чергою відкриває нові горизонти потлумачень обраного тексту.

Ключові слова: Е. Вортон, архетипне "двійництво" образів, психоаналіз.

В данной статье в русле психоаналитического и архетипического прочтения проанализирован рассказ Э.Вортон "The Dilettante". Результаты исследования подтверждают существование архетипной "двойственности" образов миссис Вервейн и Рут Гейнор, нарциссическую направленность главного героя произведения, а также построение текста вокруг оппозиций "искусственное-натуральное", "уничтоженное-реализованное", "искусство-жизнь".

Ключевые слова: Э. Вортон, архетипная "двойственность" образов, психоанализ.

This study provides psychoanalytical and archetypal research of E. Wharton's 'The Dilettante'. The results of the analysis prove the images of Mrs. Vervain and Ruth Gaynor to be archetypal Doppelgängers, the main hero to be of narcissic nature, and the whole text to be structured around the oppositions 'artificial-natural', 'repressed-realized', 'art-life'.

Key words: E. Wharton, archetypal Doppelgängers, psychoanalysis.

У цій студії буде зроблено аналіз одного з відомих оповідань американської письменниці Едіт Вортон з метою подати тлумачення новели з точки зору психоаналітичної та архетипної методології. Подібних розвідок не знаходимо у сучасному вітчизняному літературознавстві, та й західні дослідження з цього приводу не

є вичерпними (як засвідчує звернення хоча б до цитованих робіт Елен, Льюїс, Робінсон, Бредбері та Руланд). У цій розвідці ми звернемося до аналізу оповідання 'The Dilettante', що належить до ранніх творів Е. Вортон.

Едіт Вортон, будучи народжена у багатій нью-йоркській родині, мала ідеальні умови для споглядання